

---

zoveel mogelijk Rome en Reformatie aan elkaar worden gespiegeld. –

¶ Herman Bavinck, *Mijne reis naar Amerika* (bezorgd en toegelicht door George Harinck). AD Chartasreeks nr. 2, De Vuurbaak, Barneveld 2010 (tweede druk). 59 pp.; €8,25. isbn 978 90 5560 451 7.

¶ George Harinck en Hans Krabbendam (red.), *A spiritual invasion? Amerikaanse invloeden op het Nederlandse christendom*. AD Chartasreeks nr. 16, De Vuurbaak, Barneveld 2010. isbn 978 90 5560 439 5. €17,50.

¶ Gert van Klinken

Menige Nederlander bewaart er levendige herinnering aan: de sensatie van reizen in een tijd waarin buitenlandse tochten nog als een bijzonderheid beschouwd werden. Voor de (rechtzinnige) protestant geldt dat niet minder dan voor de rest van de bevolking. Persoonlijk herinner ik mij dat het eerste onwennige bezoek van ons gezin aan een katholieke mis (bij gebrek aan beter?) plaatsvond tijdens zo'n vakantiereisje – evenals het eerste verpozen op een terrasje op zondag. Toch is al te eenvoudig om te stellen dat reizen aanzet om ook levensbeschouwelijke grenzen ruimer te stellen. Integendeel: naar Amerika geëmigreerde familie heeft de 'gereformeerde zede' vaak strakker gehandhaafd dan de thuisblijvers. De 'andere' samenleving nodigt uit tot verkenning, maar maakt nieuwelingen tevens bewust van hun eigen identiteit.

Herman Bavincks handgeschreven verslag van een Amerikaanse reis in 1892 brengt beide aspecten op boeiende wijze voor het voetlicht. Het waarschijnlijk voor een toespraak tot het docentencorps van de Theologische School in Kampen bedoelde verhaal is levendig van toon, beeldend, en niet te lang. Voor een hedendaagse lezer, die Bavinck mogelijksterwijs vooral associeert met de opbouw van de 'gereformeerde zuil', kan het als een verrassing komen om te merken hoe breed en onbeschroomd diens belangstelling zich manifesteerde. Uiteraard besteedde de theoloog Bavinck aandacht aan godgeleerde en morele vraagstukken, maar de schoonheid van de Amerikaanse vrouwen – die er in zijn ogen een stuk aantrekkelijker uitzagen dan het tanige manvolk – gaf hem evenzeer aanleiding

tot pittig commentaar. Zou hij zijn opinie ooit zo vrijmoedig hebben gegeven over het uiterlijk van de dames in Kampen? Bavinck heeft zijn ogen in Amerika terdege de kost gegeven. Des te opmerkelijker is dat andere aspecten blijkbaar geheel buiten zijn blikveld lagen. Zo schrijft hij onbekommerd dat de bewoningsgeschiedenis van Amerika in 1892 precies vierhonderd jaar eerder was begonnen – alsof de inheemse Indiaanse bevolking daar nooit had bestaan. Op andere punten is Bavinck kritischer. Zoals voor de hand ligt, vooral op zijn eigen vakgebied. Nederlandse Amerikanen mogen zich dan wel graag voordoen als calvinistisch, in feite zijn ze volgens Bavinck eerder methodistisch en arminiaans: met vertrouwen op eigen kracht, en een licht bewogen gemoed. Hoewel Bavinck in die combinatie van assertiviteit en religieus sentimentalisme de nodige 'humbug' ontwaart, valt zijn oordeel al met al positief uit: 'God heeft een hoge en grootsche roeping aan Amerika toebetrouwd. Strevende het die na, op eigene wijze. Het calvinisme is toch niet de eenige waarheid!' Voor de hedendaagse lezer biedt dit boekje een tot nadenken stimulerende inblik in het Amerika van 1892. Het betoog balanceert tussen opmerkzaamheid en kritische receptie. Die balans schiet bij Bavinck geregeld naar de kant van de openheid uit, en dat levert boeiende leesstof op. Kerkhistorische publicaties van dit compacte formaat voldoen blijkbaar in een behoefte in bredere kring. In 2010 werd *Mijne reis naar Amerika* verkozen tot 'beste Nederlandse reisverhaal'. Een herdruk van de editie van 1998 was daarmee alleszins gewettigd.

De verhouding tussen protestanten aan weerszijden van de Oceaan wordt hernieuwd onder de loep genomen in deel 16 van de AD Chartasreeks. Diverse auteurs (behalve de redacteurs George Harinck en Hans Krabbendam: Els Dijkerman, Peter Versteeg, Remco van Mulligen, Taede A. Smedes en Henri Knol) laten hun licht schijnen over de Amerikaanse invloed op het Nederlandse christendom in de twintigste eeuw. Het methodisme waar Bavinck het in 1892 over had is dan uitgewaaierd in een breed spectrum van richtingen die vanuit de Verenigde Staten hun weg naar Nederland zoeken. Het merendeel kan als *evangelical* betiteld worden, maar ook de Jehova's Getuigen maken deel uit van deze 'spiritual invasion'. De keuze voor die term laat bij de redactie een mengeling van fascinatie en distantie vermoeden, zoals Bavinck die ook ooit